

Service document mbo-aanpak coronavirus COVID-19

versie 5.1 d.d. 17 maart 2021

Nieuwe passages t.o.v. versie 5.0 zijn geel gearceerd

Inleiding

Samen met de [Richtlijnen mbo \(versie 4.0\)](#) geeft dit servicedocument alle¹ mbo-scholen een richtsnoer om de kwaliteit van het mbo-onderwijs zo goed mogelijk in te vullen tijdens de coronacrisis.

Versoepelingen

De school mocht de afgelopen periode open blijven voor onderwijs en begeleiding van studenten die examens, tentamens of toetsen afleggen, voor studenten die praktijklessen volgen en voor kwetsbare studenten (met name mbo niveau 1 en 2). Vanaf 1 maart vindt er versoepeling plaats en mogen alle studenten bovenop de eerder genoemde uitzonderingen, tenminste 1 dag per week fysiek onderwijs komen volgen, waardoor veel studenten tenminste 1 dag per week op school zullen zijn. Het fysieke onderwijs blijft afhankelijk van de voorwaarde van het toepassen van de 1,5m afstandsregel in de gebouwen² en voor zover de landelijke en regionale OV-afspraken over gespreide vervoersbewegingen dit toelaten. De overige [RIVM-richtlijnen](#), waaronder de mondkapjesplicht bij verplaatsing in de school, blijven eveneens van toepassing. Meer informatie over bijvoorbeeld de kwaliteit van de ventilatie en over de mondkapjesplicht is te vinden in de [Richtlijnen mbo \(versie 4.0\)](#). Ook blijft er de mogelijkheid om alternatieve locaties aan te wenden voor onderwijsactiviteiten door scholen om zo meer capaciteit voor fysiek onderwijs te realiseren.

Vanaf 3 maart geldt er een uitzondering op de avondklok voor studenten aan het mbo voor het volgen van praktijklessen en voor het vavo voor het volgen van lessen ter voorbereiding op het examen. Voor het maken van examens was er al een uitzondering op de avondklok voor zowel mbo als vavo. De student moet een ingevulde verklaring geprint of digitaal bij de hand hebben en daarnaast kunnen aantonen dat hij/zij op die dag een tentamen, praktijkles of vavo-les heeft. Dat kan bijvoorbeeld door het (digitaal) laten zien van zijn roosters of bevestiging van inschrijving.

Voor wat betreft inburgeringsexamens en staatsexamens Nederlands als tweede taal geldt dat deze weer worden opgestart in de week van 15 maart 2021. Voor het inburgeringsonderwijs bij de mbo-instellingen geldt de mogelijkheid om 1 dag in de week fysiek onderwijs te geven, naast de

¹ Dit document geldt voor niet bekostigd onderwijs voor zover de Wet educatie en beroepsonderwijs en daarop gebaseerde regelgeving aldaar ook van toepassing is.

² De verplichting om 1,5m afstand te houden geldt niet voor praktijkonderwijs indien het niet mogelijk is om deze afstand in acht te nemen en indien in het werkveld waartoe de student wordt opgeleid het ook is toegestaan om deze afstand niet in acht te nemen. Voor (alternatieve) veiligheidsmaatregelen kan de school er in deze gevallen voor kiezen om aan te sluiten bij de regels die bijvoorbeeld zijn vastgelegd in brancheprotocolen.

bestaande uitzonderingscategorieën zoals voor kwetsbare studenten. Voor de erkende educatieve opleidingen die worden aangeboden door mbo-instellingen wordt ook deze lijn gevolgd: fysiek onderwijs is mogelijk voor 1 dag in de week, naast de bestaande uitzonderingscategorieën.

Kwaliteit van afstandsonderwijs

Ook na 1 maart zal een deel van het onderwijs nog steeds op afstand plaatsvinden, en het is aan de scholen om hier een passende invulling aan te geven. In het licht van de voorgaande versie van het servicedocument (versie 5.0) en de daarop aangepaste [Handreiking Verantwoord Diplomabesluit](#) (versie 5.0) hebben partijen zich ingespannen om zoveel mogelijk creatieve en verantwoorde opties te beschrijven die aanpassingen kunnen opleveren voor het 'wat' en het 'hoe' van het onderwijs. De oproep aan onderwijsteams in scholen is om goed gebruik te maken van c.q. zich te laten inspireren door deze opties om het onderwijs te kunnen continueren op een aanvaardbaar niveau. En daarbij is dus altijd maatwerk aan de orde. Denk daarbij aan de geboden flexibiliteit ten aanzien van de invulling van de 1.600 studiebelastingsuren (bpv/stage, bot en overige uren) en de mogelijkheid om op een andere manier invulling te geven aan praktijkonderdelen van de opleiding. Geen enkele school is er in deze crisis aan gehouden om het onmogelijke te doen. Afwijken op basis van dit servicedocument kan, mits de kwaliteit maar scherp in het vizier wordt gehouden. Ook de Inspectie van het Onderwijs (hierna: Inspectie) benadrukt dat zij het onderwijs vanuit kwaliteit benadert en níet de urennorm afzonderlijk.

Meer in algemene zin is dit document daarmee ook een referentiepunt voor de wetgever en de Inspectie. Scholen krijgen van de OCW en de Inspectie de ruimte om zelf keuzes te maken op basis van dit document, waarbij voorwaarde is dat zij in goed overleg blijven met studenten en onderwijsteams.

Toereikendheid servicedocument

Ook wanneer een school maximaal gebruik maakt van de opties uit het servicedocument, kunnen er specifieke situaties ontstaan die andere of aanvullende acties vereisen. Het doel is en blijft om de student, zo helder mogelijk, perspectief te bieden op het behalen van een kwalitatief goed mbo-diploma binnen de nominale studieduur. Als dat echt niet kán, volgt het gesprek tussen school en student over switchen of verlengen van de opleiding. Een school kan een student bijvoorbeeld adviseren om een andere studie te gaan volgen, waarbij al behaalde onderdelen meegenomen kunnen worden. Andersom kan de student ook bij de school aanklaarten een ander opleidingsperspectief te wensen. School en student kunnen dan ook over en weer accepteren dat studenten langer over hun studie zullen doen. Daarbij kan gekeken worden naar verrijkende elementen. Belangrijk is dat het gesprek tussen student en school zorgvuldig gevoerd wordt. Van scholen mag verwacht worden dat een langer studietraject alleen aan de orde komt als eerst alle andere mogelijkheden zijn verkend en benut. Scholen worden bovendien dringend opgeroepen om geen negatieve BSA's af te geven (meer hierover in paragraaf 4.4). In het Nationaal Programma Onderwijs *in* en *na* coronatijd (NPO) reserveert het kabinet meerjarig budget voor het bekostigd onderwijs voor de aanpak van de gevolgen die de coronamaatregelen hebben voor studenten, scholen en voor de aansluiting op de arbeidsmarkt (zie paragraaf 7). Ook zijn hiermee middelen gereserveerd voor de bekostiging van extra studenten de komende studie jaren.

Aanvullende acties kunnen ook noodzakelijk zijn richting onderwijsgevend en onderwijsondersteunend personeel. De werkdruk is hoog en de vermoeidheid is onmiskenbaar toegenomen. Scholen verwachten van medewerkers een verhoging van de kwaliteit van met name het online-onderwijs en het opvangen van gaten die vallen door de uitval van beroepspraktijk en van reguliere lessen. Dit kunnen scholen uitsluitend van medewerkers vragen als het ook mogelijk is om op enig moment extra personeel in te zetten en/of een time-out in te lassen. Hiervoor is bijvoorbeeld aan bekostigde scholen geld beschikbaar gesteld via de subsidieregeling "Extra handen voor de klas". Tijdens zo'n time-out kunnen docenten bijvoorbeeld tijd krijgen om zich nog beter te bekwamen in het geven van online-onderwijs of om keuzes te maken in het onderwijsprogramma met de focus op studieloopbaanbegeleiding, coaching en het welzijn van de student.

Perspectief voor volgend studiejaar

Het perspectief op het verloop van het huidige studiejaar 2020-2021 en het volgende studiejaar 2021/22 richt zich op drie pijlers:

1. Het realiseren van zoveel mogelijke fysiek onderwijs bij aanvang van studiejaar 2021-2022 en eerder wanneer mogelijk. Dit kan bijvoorbeeld worden bereikt door met inzet van (snel)testen, vaccineren en aanvullend overige beschermende maatregelen (als mondkapjes, spatschermen en looproutes) een veilige situatie te creëren. De MBO Raad en OCW werken dit samen met onder andere de VH, VSNU en NRTO uit in een aanpak met het oog op het nieuwe studiejaar. In deze aanpak gaat ook aandacht uit naar het op termijn loslaten van de 1,5m afstandsregel. Het kabinet zal aangeven wanneer het moment is dat dat veilig kan. De eerste uitkomsten van de pilots sneltesten worden in april 2021 verwacht zodat ruim voor aanvang van de start van het nieuwe studiejaar duidelijk wordt hoe sneltesten bij kan dragen aan meer fysiek onderwijs.
2. Het is zeer waarschijnlijk dat de gevolgen van de coronamaatregelen nog voor een deel doorwerken op de inrichting van het onderwijs komend studiejaar. Het gaat dan bijvoorbeeld om aanhoudende stagetekorten, problemen met de inzet van voldoende personeel, of om uitstel van studieonderdelen. Om scholen hierin tegemoet te komen, is er de mogelijkheid om, waar nodig, tot 1 februari 2022 terug te vallen op de ruimte die dit servicedocument biedt. Het servicedocument is dus tot 1 februari 2022 geldig. Dat geldt in het bijzonder voor de geboden ruimte ten aanzien van onderwijstijd (paragraaf 1, vijfde bullet) en de beroepspraktijkvorming (paragraaf 2). Daarnaast kunnen studenten tot 1 augustus 2022 afstuderen zonder resultaat voor keuzedelen en rekenen (paragraaf 3.1 examineren, tweede bullet). Dit is het enige onderdeel van het servicedocument versie 5.1 dat tot 1 augustus 2022 is doorgetrokken. Hiermee wordt scholen tijdig zekerheid geboden om de planning van onderwijs en examinering voor komend studiejaar goed in te kunnen richten. De oproep om geen negatief BSA af te geven (par. 4.4) geldt voorlopig alleen voor cohort 2020-2021.
3. Voor de langere termijn kan het heel goed zijn dat onderwijs naar inzicht van de betrokken scholen en docenten voor een deel online blijft plaatsvinden, omdat er ook voordelen zitten aan blended onderwijs (combinatie van online en fysiek onderwijs). OCW buigt zich daarbij samen met de partijen uit het onderwijs over relevante vragen, zoals over de vraag wat de gevolgen hiervan zijn voor begeleide onderwijstijd.

In november 2021 zal het uitgangspunt om het vervolg van het studiejaar 2021-2022 weer te organiseren binnen de gangbare kaders worden geëvalueerd en beoordeeld op haalbaarheid.

Net zoals bij de voorgaande edities, kan deze editie van het servicedocument rekenen op steun van de besturen van MBO Raad, NRTO, JOB, AOOb, BVMBBO, CNV Onderwijs, FNV Overheid, FvOv en SBB. Ook de Onderwijsinspectie onderschrijft de inhoud van het servicedocument 5.1 en zal daar in het toezicht naar handelen. De overheid en deze partijen vertrouwen erop dat de mbo-scholen tot aan 1 februari 2022 volgens dit document het onderwijs kunnen vormgeven.

Aandachtspunten vooraf

- Dit servicedocument van het ministerie van OCW geeft invulling aan de ruimte die er is voor besturen van erkende mbo-scholen (publiek en privaat) om het initiële onderwijs goed te organiseren binnen de bestaande beperkingen. Hetzelfde geldt voor vavo en overige educatie en inburgering, voor zover dat bij mbo-scholen plaatsvindt.
- Het publieke vavo valt geheel onder de bestuurlijke verantwoordelijkheid van het mbo en daarmee gelden ook daar de mbo-coronamaatregelen, zoals de 1,5 meter afstand en de mondkapjesplicht. De uitzondering op het afstandsonderwijs ten behoeve van (het voorbereiden op) examens, toetsen en tentamens geldt eveneens voor de vavo. Dit onderwijs mag ook 's avonds worden gegeven, als uitzondering op de avondklok.
- Het bevoegd gezag is verantwoordelijk voor de kwaliteit van het onderwijs en het maken van keuzes indachtig dit servicedocument. Het onderwijsteam is verantwoordelijk voor de vormgeving van het onderwijs conform het professioneel statuut.
- Het vavo en mbo-onderwijs gaat zoveel mogelijk door.

- Van studenten wordt verwacht dat zij deelnemen aan de eventueel aangepaste onderwijsprogramma's.
- Goede communicatie van de school met studenten over de coronamaatregelen en aanpassingen van lessen en examens is van groot belang. Hiervoor richt elke school de benodigde communicatie in, zoals bijvoorbeeld een helder herkenbaar meldpunt corona.
- Sinds 15 oktober 2020 melden (mbo-)scholen en locaties van scholen die tijdelijk moeten sluiten vanwege het coronavirus zich bij het meldpunt van de Inspectie. U vindt het meldpunt in uw Internet Schooldossier. In het nieuwsbericht [Start meldpunt schoolsluiting vanwege corona](#) vindt u meer informatie over het meldpunt.
- De verplichting om 1,5m afstand te houden geldt niet voor praktijkonderwijs indien het niet mogelijk is om deze afstand in acht te nemen en indien in het werkveld waartoe de student wordt opgeleid het ook is toegestaan om deze afstand niet in acht te nemen. Voor (alternatieve) veiligheidsmaatregelen kan de school er in deze gevallen voor kiezen om aan te sluiten bij de regels die bijvoorbeeld zijn vastgelegd in [brancheprotocollen](#).
- Alle medewerkers en studenten die aanwezig zijn op de mbo-school moeten volledig klachtenvrij zijn of anders thuisblijven. Personeel en studenten met klachten kunnen getest worden op het coronavirus. Het personeel van mbo-scholen valt onder de definitie van vitale en cruciale sectoren.
- Er zijn vorig jaar afspraken gemaakt tussen de koepelorganisaties, vervoerdersorganisaties, IenW en OCW over de manier waarop studenten op een verantwoorde manier met het OV kunnen reizen. Na evaluatie van die afspraken in oktober 2020 is besloten tot een nieuwe inzet. Deze geldt van 1 januari 2021 tot 1 augustus 2021. Een volgend landelijk evaluatiemoment vindt plaats in april 2021. De landelijke inzet "Veilig vervoer MBO, HBO en WO" is hier terug te vinden: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2020/11/04/landelijke-inzet-veilig-vervoer-mbo-hbo-en-wo>. Zeer kleine scholen, waarbij het aantal personen dat dagelijks op de instellingslocatie (of cluster van nabijgelegen instellingslocaties) gespreid over de dag aanwezig is niet boven de 200 studenten uitkomt, blijven uitgezonderd van afstemmingsverplichtingen.

1. Onderwijskwaliteit

1.1 Onderwijskwaliteit

- De diploma-eisen voor mbo-studenten die tot **1 augustus 2022** diplomeren blijven voornamelijk onverminderd van kracht voor de opleiding, inclusief de eisen aan Nederlandse taal (voor mbo-2, -3 en -4), Engels (voor mbo-4), loopbaan en burgerschap, maar met uitzondering van de eisen voor keuzedelen en rekenen. Voorgaand betekent dat in situaties waarbij de onderwijskwaliteit van de gehele opleiding onverantwoord onder druk komt te staan als gevolg van maatregelen rond corona, de eisen van de beroepskwalificatie en van Nederlandse taal (voor mbo-2, -3 en -4), Engels en loopbaan en burgerschap prevaleren boven de eisen voor keuzedelen en rekenen. Dit betekent dan ook dat in die gevallen het onderwijs en de examens in de keuzedelen en rekenen niet hoeft te worden aangeboden en afgenomen.
- De beheersing van Nederlands is een belangrijk onderdeel van iedere entreeopleiding. Hoewel de hoogte van het resultaat niet meetelt voor diplomering is het wel van belang om voldoende aandacht aan dit onderdeel van de opleiding te besteden en een gedegen inspanning te plegen. In het uiterste geval, als het echt niet anders kan, kan het bevoegd gezag van de mbo-school t.b.v. diplomering besluiten geen niveaubepaling voor (alle of enkele) taalvaardigheden op te nemen.
- Door de beperkingen die gelden, kan maar een deel van de studenten tegelijk aanwezig zijn op school. Daarom is blended onderwijs in veel gevallen noodzakelijk. Dit betekent dat er sprake zal zijn van een combinatie van fysiek onderwijs (op de school, op het leerbedrijf of op een andere locatie buiten de school), (digitaal) afstandsonderwijs, zelfstudie en

(gezamenlijke) opdrachten.³ Scholen bepalen zelf welk deel van het onderwijsprogramma op afstand wordt gegeven.

- Het (aangepaste) onderwijsprogramma wordt in de onderwijs- en examenregeling (OER) vastgelegd. Bij wijzigingen gebeurt dit door een bijlage met de wijzigingen aan het programma toe te voegen en hierover duidelijk te communiceren met de studenten. Het is belangrijk dat de student zoveel mogelijk voorafgaand aan het studiejaar duidelijkheid heeft over hoe het onderwijsprogramma wordt ingericht.
- Waar het gaat om onderwijstijd heeft de school de ruimte om af te wijken van de wettelijk voorgeschreven verhouding in uren begeleide onderwijstijd en beroepspraktijkvorming mits de diplomawaarde niet in het geding komt.⁴ Daarbij blijft het uitgangspunt voor het (voltijdse) onderwijs dat er vooralsnog sprake is van ten minste 1.600 studiebelastingsuren per studiejaar. De verdeling over begeleide onderwijstijd, beroepspraktijkvorming en overige uren zoals zelfstudie is flexibel, er is dus volledig te schuiven tussen deze onderdelen. Het ministerie van OCW en de mbo-sector zijn zich ervan bewust dat ook met deze geboden ruimte het voor sommige opleidingen moeizaam is om de gevraagde onderwijskwaliteit te realiseren.
- Scholen kunnen besluiten tot een time-out zoals bedoeld in de inleiding van dit servicedocument, ook als daarmee niet het aantal van 1.600 studiebelastingsuren per studiejaar wordt gehaald. Wel geldt uiteraard dat dit tot een minimum wordt beperkt en dat de diploma-eisen zoals beschreven in het servicedocument blijven gelden.
- **In november 2021 is er een evaluatiemoment met betrekking tot de haalbaarheid van deze afspraken omtrent onderwijstijd voor het vervolg van studiejaar 2021/22.**
- De mbo-school informeert studenten tijdig over (aanpassingen in) de OER (zie ook de vierde bullet), roosters en past in overleg met hen indien nodig de onderwijsovereenkomst aan.

1.2 Personeel

- Door de beperkingen die gelden en de combinatie van fysiek onderwijs en afstandsonderwijs is de werkdruk voor het personeel al geruime tijd hoog. Daarnaast kan het zo zijn dat als gevolg van het coronavirus er juist minder onderwijspersoneel inzetbaar is. Daarom kunnen scholen en hun onderwijspersoneel niet aan het onmogelijke worden gehouden.
- Scholen spannen zich in om de continuïteit en kwaliteit van het onderwijs zoveel mogelijk te waarborgen. Het kan daarbij ook gaan om extra ondersteuning, bijvoorbeeld voor het handhaven van de RIVM-richtlijnen, zodat docenten zich op hun primaire taken kunnen richten. De komende periode volgen partijen de ontwikkelingen en verkennen zij mogelijke oplossingen die docenten praktisch ondersteunen.
- Bij de invulling van de 1.600 studiebelastingsuren per studiejaar geldt dat er nadrukkelijk ook ruimte is voor een grotere inzet van experts uit de beroepspraktijk. Deze kunnen bijvoorbeeld worden ingezet als gastdocent of al worden benoemd terwijl zij nog een traject doorlopen tot het behalen van de bekwaamheidseisen. Daarnaast is er ruimte voor een grotere inzet van experts uit de beroepspraktijk bij de begeleiding van projecten of het opdoen van praktijkervaring door studenten bij niet-erkende leerbedrijven. De docenten van de teams blijven uiteraard wel verantwoordelijk voor het onderwijsprogramma en het leerproces van studenten. Wanneer er sprake is van begeleide onderwijstijd en beroepspraktijkvorming blijven de daarop geldende wettelijke eisen van toepassing.
- Bij het inrichten van een kwalitatief goed programma zullen er zo hier en daar moeilijke keuzes gemaakt moeten worden, gezien de beperkingen die er zijn in bekostiging, in personele inzet en in beschikbaarheid van ruimtes binnen de school en op de werkplek. Het is aan de school om deze keuzes in goed overleg met de ondernemingsraad en de studentenraad (en evt. de ouderraad) te maken en zich hierover aan de studenten, personeelsleden en de Inspectie te verantwoorden.

³ Meer informatie over afstandsonderwijs is te vinden op: <https://mbo.lesopafstand.nl>

⁴ Zie voor deze verhouding artikel 7.2.7, derde lid, WEB voor bol en vierde lid voor bbl. Mits de opleiding aantoonbaar van voldoende kwaliteit is en de studenten met dit programma aantoonbaar voldoende worden voorbereid op het examen en het bevoegd gezag hierover verantwoording aflegt op een transparante wijze.

2. Beroepspraktijkvorming en praktijkonderwijs

2.1 Leerbanen en stages algemeen

- Als gevolg van de coronacrisis is het voor opleidingen in een aantal sectoren en regio's in het studiejaar 2020-2021 lastig om op de gebruikelijke wijze invulling te geven aan het leren in de praktijk. Dit geldt ook voor de derde leerweg.
- In het kader van het actieplan stages en leerbanen zet SBB zich volop in voor het beschikbaar houden van voldoende kwalitatieve stageplaatsen en leerbanen. Mocht er sprake zijn van knelpunten, dan kan SBB de scholen ondersteunen bij het zoeken naar een goede oplossing. Zie ook paragraaf 7.3 Extra geld stages en SBB. SBB-adviseurs gaan fysiek op bezoek bij aspirant-leerbedrijven bij een eerste erkenning of bij kritieke situaties zoals klachten en calamiteiten, met inachtneming van de maatregelen ter bestrijding van het coronavirus. **Indien het bezoeken van leerbedrijven voor een eerste erkenning niet mogelijk is vanwege maatregelen tegen verspreiding van corona, kan SBB met een tijdelijke maatregel ook leerbedrijven op afstand erkennen.**
- De school blijft hoe dan ook eindverantwoordelijk voor het behalen van de leerdoelen van de beroepsopleiding en de match tussen wat de student op school leert en tijdens zijn stage. In formele zin draagt het bevoegd gezag dan ook zorg voor de beschikbaarheid van een erkende praktijkplaats en de totstandkoming van de praktijkovereenkomst. De school krijgt daarom meer mogelijkheden voor het organiseren van praktijkopdrachten ter vervanging van de beroepspraktijkvorming in de bol-opleidingen. Zie paragraaf 2.3.

2.2 Beroepspraktijkvorming bbl

- Ook onder de huidige omstandigheden heeft een student in de bbl, gezien de aard van de werkzaamheden, recht op een arbeidsovereenkomst met de werkgever. De school heeft op dit punt geen andere rol dan de student te wijzen op zijn rechten en hem daarin eventueel te adviseren en te ondersteunen richting het erkende leerbedrijf.
- Door de coronacrisis is dit jaar een aantal knelpunten ontstaan met betrekking tot de bbl in diverse opleidingsrichtingen. Hieronder volgen de belangrijkste knelpunten en mogelijke oplossingen:

a. Geen leerwerkplek bij de start van het studiejaar:

- Studenten die bij de start van het studiejaar nog geen leerbaan bij een erkend leerbedrijf hadden, zijn op basis van het vierde servicedocument toch ingeschreven voor de bbl opleiding en de school helpt hen bij het vinden van een leerbaan. Het is een voorwaarde voor de bekostiging van de bbl dat een student op 31 december van het studiejaar een praktijkovereenkomst heeft afgesloten met een leerbedrijf. Als op 31 december van het studiejaar 2021-2022 de student echter nog steeds geen praktijkovereenkomst heeft met een erkend leerbedrijf, dan dient de school samen met de student te onderzoeken hoe deze toch een opleiding voort kan zetten. Duidelijke communicatie en begeleiding zijn hierbij belangrijk. Dat kan bijvoorbeeld opleveren dat de student de studie voortzet in de bol-variant of overstapt naar een andere mbo-opleiding. De student kan ook op de bbl opleiding ingeschreven blijven staan en (ondersteund door school en SBB) verder zoeken naar een leerbedrijf. De school moet de student dan op bekostigd laten staan. Deze studenten tellen dan mee in de tweede teldatum.
- Voor een aantal zorgopleidingen geldt een andere datum. Voor de zorgopleidingen geldt dat de student uiterlijk op 1 juni onderwijs in de praktijk van het beroep dient te volgen.
- Voor het niet-bekostigde onderwijs geldt hetzelfde, maar daar geldt de harde einddatum van 31 december niet.

b. Leerwerkplek komt gedurende het studiejaar te vervallen:

- In dit geval ligt het voor de hand om te onderzoeken of een alternatieve leerbaan een oplossing kan zijn. Daarvoor kan de school hulp vragen bij SBB. Een alternatief is dat het onderwijsteam beoordeelt of de leerdoelen voor de betreffende bpv zijn behaald zonder dat

alle daarvoor bestemde uren zijn gemaakt en er een positief oordeel over de gevolgde beroepspraktijkvorming in het algemeen kan worden gegeven.

- Ook kan ervoor gekozen worden gebruik te maken van de bestaande mogelijkheid om gedurende maximaal 3 maanden onderwijs te volgen in de bol, waarna de student alsnog moet worden overgeschreven naar de bol of binnen de bbl blijft, al dan niet bij een ander leerbedrijf. Een andere optie is dat de bpv in de bbl-opleiding later moet worden afgerond, ook als dat leidt tot een langere opleidingsduur.

2.3 Beroepspraktijkvorming bol

- Door de coronacrisis is een aantal knelpunten ontstaan met betrekking tot de beroepspraktijkvorming in de bol in bepaalde sectoren en regio's. Hieronder volgen de belangrijkste knelpunten en mogelijke oplossingen.
  - a. *Geen stageplek kunnen vinden*
    - Wanneer er geen stageplek beschikbaar is en er eerder in de opleiding al een bpv gevolgd is, dan is een eerste optie dat het onderwijsteam beoordeelt of de leerdoelen voor de betreffende bpv zijn behaald zonder dat alle daarvoor bestemde uren zijn gemaakt en er een positief oordeel over de gevolgde beroepspraktijkvorming in het algemeen kan worden gegeven. Het moet voor de student duidelijk zijn hoe deze beoordeling tot stand komt.
    - Ten tweede kan de school een melding van een tekort doen bij SBB: een adviseur van SBB gaat dan samen met de school aan de slag om een stageplek te vinden.
    - Ten derde kan de school, al dan niet op verzoek van de student, een bedrijf aandragen voor erkenning bij SBB. SBB Beoordeelt of het bedrijf voldoet aan de criteria voor erkenning. Ook bedrijven in aanverwante sectoren of andere sectoren waar een deel van de werkprocessen kunnen worden geleerd, kunnen voor erkenning in aanmerking komen en door scholen worden aangedragen. Dit, zodat studenten stages en verschillende werkprocessen indien nodig kunnen stapelen bij meerdere leerbedrijven totdat aan de vereisten voor de bpv is voldaan. SBB kijkt daarnaast of er ook stageplaatsen elders beschikbaar zijn. Scholen wordt geadviseerd studenten te stimuleren om ook stages aan te nemen die elders worden aangeboden.
    - Ten vierde worden scholen aangemoedigd om in samenwerking met andere scholen in de regio creatieve oplossingen te vinden voor stagetekorten zoals het spreiden van stages over het studiejaar, het geven van praktijkopdrachten bij bijbanen van studenten of het plaatsen van twee studenten op één stageplek. Ook het benutten van stageperioden in weekenden en vakanties kan bijdragen aan het oplossen van tekorten. De MBO Raad en SBB hebben samen ook een handreiking beroepspraktijkvorming in tijden van corona ontwikkeld met oplossingen voor onderwijsinstellingen.⁵ Vanuit SBB is een handleiding gemaakt voor bedrijven voor het begeleiden op afstand, zodat er voor leerbedrijven voldoende handvaten zijn voor het begeleiden op afstand bij het aanbieden van een stageplaats: <https://mijn.s-bb.nl/Kennisbank/DownloadKennisbankItem/47>. De adviseur praktijkleren van SBB kan het leerbedrijf daarbij bovendien extra ondersteunen.
    - Een vijfde optie is dat scholen en studenten ter overbrugging kiezen om keuzedelen in de bpv vorm te geven. Indien dit op een erkend leerbedrijf plaatsvindt, tellen deze uren mee in de totale bpv-uren voor de opleiding. In de selectie van keuzedelen kunnen de school en de student kiezen voor een verbredend of verdiepend keuzedeel waarvoor het makkelijker is een stage te vinden. Een student in opleiding voor logistiek medewerker kan bijvoorbeeld het keuzedeel koerier bestelauto volgen. Een gastvrouw in opleiding kan met het keuzedeel gastvrijheid in de zorg aan de slag in een teststraat van de GGD.
    - Een zesde optie is dat de school praktijkonderwijs op de locatie van een werkgever laat plaatsvinden, zonder dat sprake is van een erkenning door SBB. Het betreft dan praktijkonderwijs als onderdeel van de 1.600 studiebelastinguren, maar dit kwalificeert zich niet als bpv-uren. De overweging om hier in uitzonderlijke gevallen gebruik van te maken is dat tijdens het leren bij een werkgever andere vaardigheden worden aangeleerd

⁵ <https://www.mborraad.nl/sites/default/files/publications/handreikingberoepspraktijkvormingcorona-v2.pdf>.

dan binnen een schoolse setting. De school beoordeelt of de betreffende locatie geschikt is voor de uitvoering van het praktijkonderwijs en legt daar verantwoording over af. Erkenningen door SBB kunnen achterwege blijven bij dit praktijkonderwijs.

- Een zevende optie is het behalen van leerdoelen via praktijkopdrachten in begeleide onderwijstijd, bijvoorbeeld in een gesimuleerde omgeving of via praktijkopdrachten in de school. Deze oplossing moet als last resort en bij wijze van uitzondering worden toegepast en zal niet kunnen gelden voor die opleidingen waarvoor er wettelijke beroepsvereisten zijn die gerelateerd zijn aan de bpv.
  - o Als er wordt gekozen voor een alternatieve invulling van de bpv zoals hierboven in optie 6 en 7 beschreven, legt het onderwijsteam vast welke leerdoelen met deze alternatieve vervangende 'bpv' behaald worden. Dit kan – samen met de beoordeling – in het diplomadossier van de student worden opgenomen als het om individuele afwegingen en aanpassingen gaat. Goede afstemming tussen het onderwijsteam en de examencommissie is van belang bij het opnemen van alternatieve stages in het diplomadossier. Het is als gewoonlijk aan de examencommissie om te beoordelen of aan de diploma-eis m.b.t. bpv is voldaan. Indien een aanpassing voor een heel cohort geldt, wordt de aanpassing opgenomen in een addendum bij de OER. Zie voor meer informatie de handreiking ['Verantwoorden van aanpassingen in onderwijs en examinering'](#).
- Als echt geen van de bovenstaande opties realistische mogelijkheden biedt, dan zal met de student worden besproken of deze naar een andere opleiding wil overstappen waar wel meer stageperspectieven zijn. Informatie over de perspectieven op stages en werk zijn beschikbaar voor studenten op [KiesMBO.nl](#). Perspectieven op stages in coronatijd zijn ook beschikbaar op [sbbhelpt.nl](#). In de paragraaf over doorstroom (paragraaf 4 Instroom, doorstroom en vervolgopleiding) staat meer informatie over studievoorlichting en het uitvoering geven aan macrodoelmatigheid.

b. De student vindt de stage te risicovol onder de huidige omstandigheden:

- Als de student de bol-stage tijdelijk niet wil volgen, omdat dit naar zijn/haar opvatting tot een te risicovolle situatie leidt, meldt hij/zij dit bij de school en het leerbedrijf om samen naar een oplossing te zoeken. Als dat niet lukt, kan de student of de school een melding doen bij SBB. Een adviseur van SBB kijkt dan samen met de school of een vervangende reeds erkende stageplek in de buurt beschikbaar is.
- Als ook dat onmogelijk is, wordt van de school verwacht dat deze zorgt dat de student alsnog zoveel mogelijk leerdoelen op een andere manier kan behalen, zodat studievertraging zoveel mogelijk wordt beperkt. Het kan echter zo zijn dat vervangende activiteiten naar het oordeel van de school niet voldoende zijn om aan de diploma-eisen te voldoen en een deel van de stage later toch moet worden ingehaald. Dit kan leiden tot een langere opleidingsduur. De school moet dit goed onderbouwen richting de student.

2.4. Internationale bpv

- Voor internationale bpv (ibpv) geldt hetzelfde als voor een bpv in Nederland; een veilige (corona-proof) leer-werkomgeving moet aan de orde zijn. Bij een ibpv bevindt de student zich 24 uur per dag in een andere omgeving, waardoor ook rekening gehouden moet worden met de leefomstandigheden buiten de stage om. Landen die op de kaart van het ministerie van Buitenlandse Zaken (BuZa) oranje (alleen noodzakelijke reizen) of rood (niet reizen) gekleurd zijn moeten vermeden worden. Verder gelden de adviezen van BuZa en het RIVM. Als een ibpv tot te grote onzekerheid of onduidelijkheid leidt, zijn alternatieven aan te bevelen. Veelal onder de noemer 'Internationalisation@home', zoals:
  - Stage volgen in Nederland bij een internationaal opererend bedrijf. SBB heeft een lijst met leerbedrijven die over het 'internationalisation@home' label beschikken.
  - Blended stage: eerst voor een buitenlands bedrijf of instelling online opdrachten verrichten en later fysiek naar het buitenland gaan. Dit zorgt tevens voor een goede voorbereiding op het latere verblijf in het buitenland.

- Een internationale dimensie aan de opleiding toevoegen, zoals gebruik maken van de keuzedelen internationalisering, internationale MOOC's of via e-twinning.
- Afhankelijk van de vormgeving kwalificeren deze alternatieven zich al dan niet als beroepspraktijkvorming of begeleide onderwijstijd. De praktijkopdracht op afstand ter voorbereiding op de internationale stage kan net als bij nationaal georiënteerde praktijkopdrachten dienen als vervanging voor bpv voor de sectoren waarin de stagetekorten het grootst zijn.

3. Diplomen en examineren

3.1 Diplomen

- Het uitgangspunt blijft dat de examencommissie verantwoordelijk is voor het besluit over het verlenen van het diploma, daarbij in acht nemend de diploma-eisen zoals hierna beschreven.
- Voor studenten die **voor 1 augustus 2022** afstuderen wordt de mogelijkheid geboden om het diploma te behalen zonder een resultaat voor keuzedelen en voor rekenen (en voor de entreeopleiding ook zonder niveaubepaling op alle of enkele taalvaardigheden voor Nederlandse taal). Het bevoegd gezag beslist of van deze ruimte gebruik wordt gemaakt, onderbouwt de keuze aan de hand van de hiervoor genoemde voorwaarden en past zo nodig het examenprogramma hierop aan. Als studenten verzoeken om alsnog examen te doen voor de keuzedelen of rekenen, dient de school zich wel in te spannen om deze verzoeken te honoreren. **De hoogte van het behaalde resultaat telt in dat geval niet mee voor diplomering, maar wordt wel vermeld op de resultatenlijst. Voorgaande betekent dat als de student na 1 augustus 2022 afstudeert, de hoogte van het behaalde resultaat wel weer meetelt voor het behalen van het diploma.**
- Om het diploma te behalen dient de student (op basis van artikel 7.2.8 van de WEB) een positieve beoordeling van de beroepspraktijkvorming te hebben. Door de omstandigheden is het in de bol soms nodig om een andere invulling te geven aan het praktische deel van de opleiding, bijvoorbeeld door simulatie of het opdoen van praktijkervaring bij een niet-erkend leerbedrijf. In die gevallen is het aan het team om te beoordelen of de student voldoende praktische vaardigheden beheerst om aan de slag te kunnen gaan als beginnend beroepsbeoefenaar. Deze beoordeling kan dan worden ingezet als een alternatieve invulling van het bepaalde in artikel 7.2.8 WEB over de positieve beoordeling van de praktijkvorming. Dit alternatief geldt niet voor die opleidingen waarbij er wettelijke beroepsvereisten zijn die gerelateerd zijn aan de bpv.
- Let op: Voor studenten die vanaf het studiejaar 2020-2021 zijn gestart met een opleiding, maar *na* 1 augustus 2022 diplomeren, telt de hoogte van het behaalde resultaat voor het keuzedeel of de keuzedelen wel mee. Keuzedelen moeten dan geëxamineerd worden. Dit is conform artikel 17 van het Examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen WEB zoals geldend per 1 augustus 2020.
- Bewijzen die een student heeft opgebouwd tijdens de opleiding kan de examencommissie meewegen in het besluit om een student een diploma toe te kennen.
- **Voor de duur van dit servicedocument** is een op onderdelen aangescherpte, [handreiking Verantwoord Diplomabesluit](#) van kracht. De handreiking Verantwoord Diplomabesluit is te zien als appendix bij dit servicedocument.

3.2 Examineren

- De centrale examens mbo moeten worden afgenomen. De verantwoordelijkheid hiervoor ligt bij de scholen, daarbij rekening houdend met zowel de richtlijnen van het CvTE als de maatregelen ter bestrijding van het coronavirus.
  - **De examenperiodes van de centrale examens voor dit studiejaar zijn verruimd. De meest recente versie van de afnameperiodes zijn te vinden via Examenblad mbo (link: <https://www.examenbladmbo.nl/onderwerp/afnameperiodes/2020-2021>).**

- Scholen worden opgeroepen om studenten inzage te geven in de door hen gemaakte examens. Op het moment dat dit niet fysiek kan, dient de school zich maximaal in te spannen om hiervoor een alternatieve oplossing te vinden.
- Praktijkexamens kunnen op school, de bpv-plek of op een andere plek plaatsvinden, mits ruimtes hiervoor voldoende geoutilleerd zijn en ook hier voldaan wordt aan de maatregelen ter bestrijding van het coronavirus en eventueel, daarvan afgeleide, brancheprotocolen.
- Voor de studenten van de opleiding Chauffeur Wegvervoer (bbi) is een voorrangsregeling met het CBR opgesteld op basis waarvan zij met voorrang een theorie- en/of praktijkexamen B kunnen doen als dat voor hen van belang is om voor diplomering in aanmerking te komen. Sinds 4 maart 2021 kunnen scholen aan het CBR een lijst met studenten (en bijbehorende gegevens) aanleveren die in aanmerking komen voor de voorrangsregeling.

4. Instroom, doorstroom en vervolgopleiding

4.1 Voorlichting en Intake

- Voor aankomende studenten is de voorlichting over de opleiding en het arbeidsmarktperspectief van de opleiding in tijden van corona nog meer van belang dan het al was. Naast een tekort aan stages en leerbanen, zijn er ook veel plekken waar nog wel ruimte is voor beroepspraktijkvorming. Bij de intake wordt het arbeidsmarktperspectief en de beschikbaarheid van stageplekken besproken met aankomende studenten. Het perspectief voor jongeren is van groot belang, aanstaande eerstejaars vanuit het voortgezet onderwijs mogen niet onevenredig getroffen worden. Daarom is een goede loopbaanbegeleiding (LOB) nu meer dan ooit aan de orde.
- Expertisepunt LOB biedt via haar website [LOB en Corona](#) scholen in vmbo, havo/vwo, mbo en hbo via links, tips en praktijkvoorbeelden ondersteuning op de vraag: 'hoe begeleid je leerlingen/studenten op afstand bij het keuzeprocess?'

4.2 Aanmelddatum (geldt voor bekostigd onderwijs) en toelating

- Studenten die vanaf studiejaar 2021-2022 willen starten met een mbo-opleiding, hebben tot uiterlijk 1 mei 2021 de tijd om zich aan te melden voor die opleiding. Dit om recht op automatische toelating te hebben tot die opleiding. De periode is vanwege corona een maand verruimd om studenten meer tijd te geven zich te kunnen oriënteren.

4.3 Instroom

- Voor toelating tot het mbo gelden de reguliere vooropleidingseisen.
- In de wet is geregeld dat mbo-instellingen nadere vooropleidingseisen mogen stellen zoals die zijn vastgelegd in de [doorstroomregeling vmbo-mbo 2021](#). Zo is er een mogelijkheid dat wiskunde of NASK1 vereist wordt bij niet-verwante doorstroom naar een aantal techniekopleidingen. Een leerling die in het studiejaar 2020-2021 een diploma heeft behaald op het voortgezet onderwijs en voor het in de regeling genoemde vak een onvoldoende heeft gehaald, of dit vak heeft weggestreept met als doel het behalen van het diploma, kan voor de duur van dit servicedocument alsnog doorstromen naar de in de regeling genoemde opleidingen.

4.4 Bindend studieadvies (geldt voor bekostigd onderwijs) cohort 2020-2021

- Mbo-scholen worden dringend opgeroepen om aan het cohort 2020-2021 geen negatieve bindende studieadviezen (BSA's) af te geven. De maatregelen ter bestrijding van de coronacrisis kunnen op verschillende wijzen impact hebben op de studievoortgang en de consequenties van een negatief BSA zijn voor de student groot. Dat is extra kwetsbaar, omdat het goed begeleiden van de student naar een nieuwe opleiding nu lastiger is gezien de beperkingen die er vanwege de bestrijding van corona zijn.
- Het geven van een BSA en het indien nodig verstrekken van een negatief BSA blijft in principe wettelijk mogelijk, maar mag pas gebeuren wanneer er voldoende beeld is over de studievoortgang van een student. Dat betekent dat de school bij het besluit over het afgeven

van het BSA de persoonlijke omstandigheden van de student betreft. Het feit dat de student onvoldoende studievoortgang heeft geboekt vanwege de coronamaatregelen, en daardoor niet alle resultaten heeft kunnen behalen, is zo'n omstandigheid. Daarnaast moeten scholen, ook in de huidige omstandigheden, voorzieningen hebben getroffen om de student in staat te stellen een goede studievoortgang te kunnen realiseren. Dit geldt voor alle opleidingen in het mbo.

- Het BSA wordt niet uitgesteld naar een later moment in de opleiding. Scholen kunnen alleen na 9 maanden en tot de 12e maand na de start van de opleiding (bij meerjarige opleidingen) een BSA afgeven (mits voldaan aan de voorwaarden).
- Van belang blijft om intensief met studenten in gesprek te blijven over hun studievoortgang en hen daarin nauw te volgen.

4.5 Voorwaardelijk doorstroom studenten studiejaar 2021-2022

4.5.1 Mbo-hbo

- Ook voor komend studiejaar zal het mogelijk worden gemaakt voor mbo-4 studenten die, door een kleine studievertraging ontstaan door COVID-19, nog geen mbo-diploma hebben, aan een hbo-opleiding (bachelor, associate degree) te mogen beginnen. Over de voorwaarden daarvoor komt meer informatie in het servicedocument voor het hoger onderwijs dat rond eind maart 2021 verschijnt.

4.5.2 Mbo-mbo

- Mbo-studenten die met een beperkte studievertraging, ontstaan door COVID-19 willen doorstromen naar een mbo-vervolgopleiding hebben tot 1 januari 2022 de tijd om het mbo-diploma te halen. Als het mbo-diploma niet voor 1 januari 2022 wordt behaald, zal de student moeten stoppen met de mbo-vervolgopleiding.
- Voor een nadere toelichting op de financiële effecten en de bekostigingsstatus van de student zie paragraaf 7.

4.5.3 Vavo

- Voor de vavo geldt voor wat betreft de openstelling, de afspraken zoals die gelden voor het mbo, zoals de 1,5 meter afstand.
- Wat betreft deelname aan het fysieke onderwijs gelden voor de vavo-scholen de regels voor examenkandidaten. Zij mogen op de locatie van de school lessen volgen, met inachtneming van de algemeen geldende regels ter bestrijding van corona.
- Voor vavo-studenten geldt vanaf 3 maart een uitzondering op de avondklok voor het volgen van voorbereidende lessen in aanloop naar examens en tentamens.
- Op het punt van het onderwijsprogramma en de examinering volgt het vavo de maatregelen voor het vo, zoals beschreven in de aanvulling besluit examens vo, zie: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/documenten/publicaties/2020/12/16/servicedocument-examens-2021>.
- Als gevolg van de Covid-19 pandemie is in schooljaar 2020 het centraal examen (CE) niet doorgedaan. Dit is van invloed op de onderwijsresultaten van de vavo-afdelingen, zoals deze door de Inspectie van het Onderwijs berekend worden. Om die reden wordt het toezicht aangepast waarbij de resultaten van examenjaar 2020 niet bij de berekening van de onderwijsresultaten vavo worden meegenomen. Voor hoe het toezicht wel vorm krijgt, zie: <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwijssectoren/middelbaar-beroepsonderwijs/onderzoeken-mbo/kwaliteitsgebied-onderwijsresultaten-mbo>.

5. Verzuim, voortijdig schooluitval en achterstanden

5.1 Verzuimmeldingen

- Voor leer- en kwalificatieplichtige studenten is er alleen sprake van geoorloofd verzuim als dat valt onder één van de gronden voor geoorloofd verzuim uit de Leerplichtwet 1969.

- Sinds het begin van studiejaar 2020-2021 geldt dat ongeoorloofd verzuim weer op de reguliere manier moet worden gemeld, zowel voor leer- en kwalificatieplichtige jongeren, als voor jongeren tussen de 18 en 23 jaar die nog geen startkwalificatie hebben behaald.
- Indien het verplichte onderwijsprogramma (deels) bestaat uit online of afstandsonderwijs, moeten scholen het ongeoorloofd verzuim ook bij online of afstandsonderwijs melden.
- Het ministerie van OCW en de MBO Raad roepen scholen op om extra aandacht te besteden aan de werkwijze rondom het melden van verzuim bij afstandsonderwijs, bijvoorbeeld door in interne afspraken en/of het verzuimbeleid uit te werken op welke wijze het onderwijspersoneel kan vaststellen of studenten deelnemen aan online-onderwijs. Het is van belang dat ook bij afstandsonderwijs verzuim in kaart wordt gebracht zodat mogelijk schooluitval wordt voorkomen.
- Ook bpv-uren maken onderdeel uit van het verplichte onderwijsprogramma en ook daarvoor geldt dus dat ongeoorloofd verzuim moet worden gemeld.
- Als de student wegens een kwetsbare gezondheid of de kwetsbare gezondheid van een familielid niet fysiek naar school of BPV-plek kan voor het deel van het onderwijsprogramma dat weer fysiek wordt gegeven, dan is het in het belang van de student om zoveel als mogelijk een maatwerkoplossing te krijgen. Zolang de student dit voor hem/haar ingerichte maatwerkonderwijs ook volgt, is er geen sprake van ongeoorloofd verzuim.
- De school kan verzuim eerder melden dan bij het bereiken van de wettelijke 16 uur (voor leer- en kwalificatieplichtigen) of vier weken (voor studenten tussen de 18 en 23 jaar zonder startkwalificatie). Dat kan bijvoorbeeld aan de orde zijn als een student het onderwijsprogramma niet volgt en uit beeld dreigt te raken. Dit kan dan via een melding "overig verzuim".

5.2 Voortijdig schooluitval (vsv)

- Scholen en gemeenten zijn in het studiejaar 2020-2021 gestart met de nieuwe vierjarige regionale programma's om vsv te voorkomen en tegen te gaan.
- Regio's hebben de ruimte om eerder gemaakte plannen in het regionaal programma vsv aan te passen indien nodig. Scholen kunnen hiervoor contact opnemen met de contactschool of de accountmanager van het ministerie van OCW van de betreffende RMC-regio.

5.3 Voorkomen van achterstanden

- Tijdig switchen tijdens de opleiding kan bijdragen aan het voorkomen van studievertraging en het vergroten van kansen bij de uitstroom naar de arbeidsmarkt. In het bijzonder is dit van belang voor de entreeopleiding, omdat er geen extra entreeopleiding kan worden gevolgd indien eenmaal een entreediploma is behaald. Ook voor mbo-2 is dit van belang. Het afstromen naar een lager mbo-niveau is voor hen namelijk niet mogelijk, omdat de entreeopleiding alleen toegankelijk is voor diegenen, veelal jongeren, die niet voldoen aan de toelatingseisen voor mbo-2.
- **Tot en met eind 2022 zijn er voor het bekostigd mbo middelen beschikbaar voor inhaal- en ondersteuningsprogramma's. Zie hiervoor 7.2.**

6. Educatie, inburgering en toelatingsonderzoek naar taalniveau

6.1 Educatie

- De VNG heeft gemeenten opgeroepen de aanbieders met wie ze een contract hebben, voorlopig te blijven betalen. Zo dragen gemeenten eraan bij dat de dienstverlening gecontinueerd kan worden en dat aanbieders niet in acute financiële problemen komen. De financiering die gemeenten ontvangen van de Rijksoverheid loopt door.
- **Als gevolg van de COVID-19-crisis konden cursusaanbieders minder cursussen aanbieden en konden gemeenten de specifieke uitkering voor volwasseneneducatie niet volledig besteden. Daardoor heeft het ministerie van OCW een eenmalige wijziging van het Uitvoeringsbesluit WEB in gang gezet. Na publicatie (verwacht in eerste helft 2021) kunnen gemeenten met terugwerkende kracht tot 50% van hun uitkering voor 2020 doorschuiven naar 2021 in plaats van 25%. Tot die tijd zal er niet meer dan dat worden teruggevorderd. OCW is voornemens**

hetzelfde mogelijk te maken voor 2021-2022.

6.2 Inburgering

- Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) heeft in een servicedocument dat te vinden is op de website van "Blik op Werk", vastgelegd hoe inburgeringsonderwijs tijdens de coronacrisis op afstand kan worden vormgegeven. Zie <https://www.blikopwerk.nl/blik-op-werk-maatregelen-coronavirus/>.

6.3 Toelatingsonderzoek naar taalniveau en Staatsexamen Nt2

- Mbo-scholen kunnen aspirant studenten die niet over de juiste vooropleidingseisen beschikken, toelaten na een geschiktheidsonderzoek. Het geschiktheidsonderzoek is vormvrij. Binnen het toelatingsonderzoek wordt altijd gekeken naar het behaalde taalniveau. In de "Handreiking intake toelating en plaatsing nieuwkomers zonder geldig Nederlands diploma in het mbo", staat beschreven hoe mbo-scholen kunnen omgaan met de toelating en het toelatingsonderzoek.
- Het College voor Toetsen en Examens stelt per 1 mei 2021 een niveautoets Nt2 Programma I en II beschikbaar aan mbo-scholen. Deze leidt niet tot certificaten of een diploma, maar geeft een indicatie van het taalniveau van aspirant-studenten. Scholen met een crebo-erkenning kunnen zich aanmelden voor deze niveautoets Nt2 die per 1 mei digitaal beschikbaar wordt gesteld. De afname, beoordeling en de uitslagbepaling zijn een verantwoordelijkheid van de school zelf. De aanmelding is mogelijk via een digitaal aanmeldformulier dat in april aan scholen wordt toegezonden. Per school kan één contactpersoon zich aanmelden. De niveautoets Nt2 zal gedurende enkele maanden beschikbaar zijn via een beveiligde, digitale link.
- Mbo-scholen die het behalen van het Staatsexamen Nt2 als formeel vereiste hanteren, hebben aspirant-studenten die als gevolg van de Coronamaatregelen niet in staat waren om tijdig deel te nemen aan een Staatsexamen Nt2 en dus voorafgaand aan de start van een opleiding geen voldoende beheersing van het Nederlands via het Staatsexamen Nt2 konden aantonen toch kunnen toelaten, mits het redelijkerwijs te verwachten was dat deze studenten voor 1 juli 2021 hun diploma voor Nt2 zouden behalen. Als het Staatsexamen Nt2 voor het cohort 2020-2021 niet voor 1 juli 2021 wordt behaald en er is geen sprake van voldoende beheersing van de Nederlandse taal, dan zal de student alsnog uitgeschreven moeten worden. Dit zal moeten worden vastgelegd in de onderwijsovereenkomst.

7. Financiële effecten en inzet extra middelen Nationaal Programma Onderwijs (NPO)

7.1 Ongediplomeerde instroom van mbo-studenten

7.1.1 In het hbo

- Voor studiejaar 2020-2021 geldt: de student is bekostigd ingeschreven op de nieuwe hbo-opleiding en blijft gelijktijdig bekostigd ingeschreven in het mbo op de opleiding die voor 1 januari 2021 moet worden afgerond. Indien de hbo-instelling heeft besloten deze termijn voor een student te verruimen tot 1 september 2021, omdat deze buiten zijn/haar schuld het diploma nog niet heeft behaald (zie 4.4.1) dan blijft de dubbele inschrijving van kracht.
- De mbo-student heeft geen recht meer op de mbo-studiefinanciering, maar gaat over naar de studiefinanciering in het hoger onderwijs. Gedurende de periode dat de student ingeschreven staat in zowel mbo als hbo, gaat de betaling van les- of cursusgeld in het mbo door. Op grond van artikel 7.48, tweede lid van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) wordt het verschuldigde collegegeld in het hoger onderwijs verrekend met het feitelijk betaalde les- of cursusgeld voor het mbo. Met andere woorden: de student betaalt onderaan de streep niet dubbel.
- Zowel de mbo-school als de hogeschool brengt deze studenten in aanmerking voor bekostiging. Echter zal de hbo-instelling de bekostiging ontvangen. Dit komt omdat de student meetelt in de referentieraming van het ho. In het mbo wordt gewerkt met twee

peilmomenten: 1 oktober en 1 februari. De telling van het eerste peilmoment wordt gecorrigeerd aan de hand van de telling op het tweede peilmoment, hierdoor telt de student nog deels mee in de verdeling van het macrobudget voor mbo.

- Voor de studenten voor wie de periode voor het behalen van hun mbo-4 diploma verlengd wordt, loopt de mbo-bekostiging door tot uiterlijk 31 juli 2021.
- Over voorwaardelijke doorstroom naar het hbo in studiejaar 2021-2022 zal meer worden toegelicht in het servicedocument voor het hoger onderwijs dat eind maart 2021 uitkomt.

7.1.2 Voorwaardelijk begonnen aan een nieuwe mbo-opleiding

- Als de student voorwaardelijk is begonnen aan een nieuwe mbo-opleiding dan is de student als onderwijsdeelnemer bekostigd ingeschreven op de nieuwe mbo-opleiding en blijft de student gelijktijdig onbekostigd ingeschreven op de mbo-opleiding die voor 1 januari 2021 moet worden afgerond. Ook hier kan de termijn verlengd zijn naar uiterlijk 31 juli 2021, met de hierboven aangegeven bekostigingsafspraken.
- Voor het volgende studiejaar 2021-2022 geldt dezelfde bekostigingsafspraken voor studenten die in 2021-2022 voorwaardelijk beginnen aan een nieuwe mbo-opleiding. Deze staan dan bekostigd ingeschreven op de nieuwe mbo-opleiding en staan gelijktijdig onbekostigd ingeschreven op de mbo-opleiding die voor 1 januari 2022 moet worden afgerond.

7.2 Subsidieregeling inhaal- en ondersteuningsprogramma's onderwijs

- **Bekostigde** scholen kunnen extra inhaal- en ondersteuningsprogramma's bieden naast reguliere onderwijstijd aan studenten die dit nodig hebben. In juni en augustus 2020 hebben scholen een aanvraag kunnen doen voor mbo en overige educatie. Hiervoor is in totaal circa € 70 miljoen beschikbaar geweest.
- De regeling wordt in 2021 verlengd met de aanvullend beschikbare € 35 miljoen uit het Nationaal Programma Onderwijs (NPO).
- De inhaalprogramma's (bijvoorbeeld in de vorm van een vakantieschool, verlengde schooldag of extra begeleiding) kunnen enkel buiten de reguliere onderwijstijd en alleen vrijwillig door de eigen docenten worden verzorgd. Scholen kunnen ook anderen dan de eigen docenten inschakelen, bijvoorbeeld experts uit bedrijven, pabo-studenten of jongerenwerkers. Voor studenten is deelname aan een inhaal- en ondersteuningsprogramma vrijwillig.
- Met het oog op de actuele situatie omtrent COVID-19 en de getroffen maatregelen in het kader daarvan, wordt de termijn voor uitvoering van de programma's door scholen die in het eerste aanvraagtijdvak hebben aangevraagd verlengd tot 31 augustus 2021. Dit is dezelfde termijn als staat voor het tweede en derde aanvraagtijdvak. De bestedingstermijnen van de eerste, tweede en derde aanvraagronde eindigen allen op 31 augustus 2021. De verantwoording zal plaatsvinden in de jaarrekening 2021 die uiterlijk op 1 juli 2022 moet worden ingediend.
- De subsidieregeling is te vinden op: [Subsidieregeling inhaal- en ondersteuningsprogramma's onderwijs 2020-2021](#) en de veel gestelde vragen daarover op: [Veel gestelde vragen over de subsidieregeling inhaal- en ondersteuningsprogramma's onderwijs 2020 -2021](#)
- In 2022 zijn er op basis van het NPO eveneens middelen beschikbaar voor inhaal- en ondersteuningsprogramma's. Deze worden in 2022 via de corona-enveloppe toegevoegd aan de lumpsum.

7.3 Subsidieregeling Extra hulp voor de klas

- In 2021 is voor het aannemen van extra personeel in het bekostigd onderwijs voor 20 weken € 52 miljoen uitgetrokken via de [regeling extra hulp voor de klas](#). Op basis van middelen uit het NPO wordt deze regeling in 2021 verlengd met 20 weken, voor wederom € 52 miljoen. Scholen worden nog nader geïnformeerd over de wijze waarop zij aanspraak kunnen maken op deze middelen.
- In 2022 zijn er op basis van het NPO eveneens middelen beschikbaar voor Extra hulp voor de klas. Deze worden in 2022 via de corona-enveloppe toegevoegd aan de lumpsum.

7.4 Extra middelen voor begeleiding van studenten

- Vanuit het NPO zijn extra middelen beschikbaar gesteld voor het bekostigd onderwijs voor de begeleiding van studenten. Het gaat om € 44 miljoen in 2021. Hoe deze middelen beschikbaar worden gesteld, wordt nog bekend gemaakt.
- In 2022 zijn er op basis van het NPO eveneens middelen beschikbaar voor extra begeleiding van studenten. Deze worden in 2022 via de corona-enveloppe toegevoegd aan de lumpsum.

7.5 Extra middelen voor accommoderen studentengroei

- Op basis van het NPO wordt in 2021 € 90 miljoen toegevoegd aan de lumpsum om de groei van het aantal studenten dit studiejaar goed te kunnen accommoderen. Deze middelen worden in maart 2021 aan de scholen uitbetaald.

7.6 Extra middelen voor devices

- Op basis van het NPO wordt € 10 miljoen beschikbaar gesteld voor *devices* voor studenten aan het bekostigd onderwijs. Dit budget is bedoeld voor studenten die zelf financieel niet in staat zijn om *devices* aan te schaffen. De manier waarop scholen en/of studenten aanspraak kunnen maken op deze middelen wordt nog nader bekend gemaakt.

7.7 Extra geld stages en leerbanen en Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB)

- Het kabinet heeft extra middelen beschikbaar gesteld voor voldoende stages en leerbanen in het mbo:
  1. Er is 3 x € 4 miljoen extra subsidie aan SBB ter beschikking gesteld in 2020, 2021 en 2022 voor het intensiveren van de aanpak van stages en leerbanen. **Met de middelen uit het NPO wordt het actieplan doorgetrokken tot eind 2022.**
    - SBB heeft op verzoek van het ministerie van OCW, een actieplan stages en leerbanen opgesteld in april 2020. Doel van het actieplan is om ook tijdens de coronacrisis te zorgen voor voldoende stages en leerbanen.
    - Voor het kunnen omscholen van werkenden en werkzoekenden naar sectoren waar nu juist veel vraag is naar werknemers, zoals de zorg, worden door SBB extra certificaten ontwikkeld.
  2. **Het budget voor de subsidie praktijkleren is via het NPO voor de studie jaren 2020-2021 en 2021-2022 opgehoogd zodat op basis van het geraamde aantal leerwerkbanen de subsidie het maximumbedrag van 2700 euro per leerwerkbaan, bedraagt.** Ook is er 2 x € 10,6 miljoen extra voor de studie jaren 2020-2021 en 2021-2022 uitgetrokken voor het verhogen van de subsidie praktijkleren in conjunctuur- en contactgevoelige sectoren die zijn geraakt door de contact beperkende maatregelen. De subsidie biedt werkgevers die bbl-studenten begeleiden in een leerbaan een tegemoetkoming in de kosten in de jaren 2021 en 2022. In juli 2020 is in de Staatscourant gepubliceerd welke sectoren in aanmerking komen voor de aanvullende subsidie. **Voor de sectoren horeca, landbouw en recreatie is in het kader van deze regeling apart een aanvullend bedrag van € 10,6 miljoen per jaar voor 5 jaar uitgetrokken op basis van een motie uit de Tweede Kamer. Deze extra subsidie bovenop de reguliere subsidie biedt werkgevers die bbl-studenten begeleiden in een leerbaan een tegemoetkoming in de kosten in de jaren 2020 tot en met 2024.**
    - De hoogte van de subsidie praktijkleren is afhankelijk van het aantal weken dat een leerbedrijf een bbl-student begeleidt. Voor werkgevers die te maken hebben met gedwongen sluiting sinds 16 december 2020 zullen de weken waarin bbl-studenten niet konden worden begeleid, niet in mindering worden gebracht op de subsidie voor studiejaar 2020/2021. Ditzelfde geldt voor bedrijven die weliswaar niet te maken hebben met gedwongen sluiting, maar die niettemin hebben moeten sluiten, omdat voortzetting van het bedrijf, met inachtneming van de richtlijnen van het RIVM, niet verantwoord was.

7.8 Compensatie voor studenten in mbo en ho die bijna afstuderen

- Couloance geldt voor studenten die als gevolg van de coronacrisis niet binnen de eerder voorziene diplomatermijn kunnen afstuderen. Normaliter wordt de hele prestatiebeursschuld

omgezet in een lening (alle ontvangen basisbeurs, aanvullende beurs en de reisvoorziening) als een student niet binnen 10 jaar na aanvang van de studiefinanciering afstudeert. Dit is opgelost door de diplomatermijn te verlengen met een coulance-, c.q. hardheidsclausule.

- Studenten krijgen de mogelijkheid het leenbedrag te verhogen bij acute financiële nood. Dit kan ook met terugwerkende kracht vanaf het begin van het studiejaar. Mocht dit onvoldoende zijn, dan kunnen zij contact opnemen met DUO over de mogelijkheden.
- Studenten worden niet 'gestraft' wanneer zij (bijvoorbeeld doordat ze in vitale beroepen werken) dit jaar meer verdienen dan de bijverdiengrens. Er vindt over 2020 geen bijverdiengrenscontrole plaats. Nadere informatie over de bijverdiengrenscontrole van 2021 volgt nog.
- De tijdelijke regeling tegemoetkoming studenten is verlengd tot en met 31 augustus 2021. Dat betekent dat studenten die de beroeps begeleidende leerweg (bbl) volgen en die uiterlijk 31 augustus 2021 een diploma behalen, eenmalig een bedrag van € 150 ontvangen. Voor studenten die een beroepsopleidende leerweg (bol) volgen is dit eenmalig € 300. Daarnaast ontvangen studenten van wie het recht op een basisbeurs (mbo-bol) en/of aanvullende beurs uiterlijk aan het eind van studiejaar 2022-2023 afloopt, ook een eenmalige tegemoetkoming (was eerder verlengd tot eind augustus 2021). Voor mbo(bol) studenten met een basisbeurs betekent dit € 800, en ontvangen zij ook een aanvullende beurs, dan krijgen ze in totaal € 2000.
- Alle studenten die een bekostigde mbo- of vavo-opleiding gaan doen of deze continueren, krijgen een korting van 50% op hun les- en cursusgeld voor het studiejaar 2021-2022.

7.9 Maatregelen aanpak jeugdwerkloosheid

- Het kabinet maakt middelen vrij om schoolverlaters die door de coronacrisis relatief hard geraakt worden te ondersteunen naar vervolgonderwijs of werk door scholen en gemeenten.
- Het gaat daarbij om jongeren die zonder startkwalificatie het onderwijs verlaten uit het praktijkonderwijs (pro), uit het voortgezet speciaal onderwijs (vso) of door voortijdig schoolverlaten uit het mbo (vsv).
- Ook gaat het om afgestudeerde mbo-ers tot 27 jaar met een grote kans op werkloosheid vanwege bijvoorbeeld hun opleidingsrichting of niet-westerse migratieachtergrond. Voor deze afgestudeerde mbo-ers kunnen scholen extra begeleiding aanbieden gericht op doorleren dan wel de overgang naar werk en het verzorgen van nazorg.
- De middelen voor deze aanpak zijn voor 2020 en 2021 via het aanvullend sociaal pakket vrijgemaakt.
- Een toelichting op de middelen die in 2020 en 2021 zijn vrijgemaakt is te vinden in de [Kamerbrief over voortgang aanpak voortijdig schoolverlaten van 12 januari jl.](#)
- In 2022 zijn er op basis van het NPO eveneens middelen beschikbaar gesteld voor de aanpak jeugdwerkloosheid.
- De procedure rondom de beleidsregel diploma-erkenning zal dit voorjaar aangepast worden om ervoor te zorgen dat de aanvraagprocedure voor nieuw aanbod in de 3e leerweg vereenvoudigd wordt.

7.10 Overeenkomsten met leveranciers

- Voor scholen die te maken hebben met leveranciers die onder deze omstandigheden niet bij machte zijn om gemaakte afspraken na te komen, geldt dat zij onverkort de verantwoordelijkheid houden voor een rechtmatige en doelmatige besteding van de rijksbijdrage.
- Om te bepalen welke consequenties aan het uitblijven van leveringen kunnen worden verbonden, zal de school moeten kijken naar de inhoud van de overeenkomsten die daaraan ten grondslag liggen. Als leveringen uitblijven of vertraging oplopen, kan de school actief met de leverancier in overleg treden, zodat school en leverancier samen kunnen verkennen of het mogelijk is (aanvullende) afspraken te maken over levering en betaling. Het ministerie van OCW heeft hier geen rol in. Het kabinet heeft aanvullende maatregelen getroffen om ondernemers in deze tijd te ondersteunen, zoals de NOW-regeling.

8. Overig

8.1 Medezeggenschap (geldt voor bekostigd onderwijs)

- De geldende rechten conform het professioneel statuut, de cao mbo en de Wet op de ondernemingsraden waar het om medezeggenschap van medewerkers gaat blijven van toepassing.
- De Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB) blijft van toepassing waar het om medezeggenschap van studenten, personeel of ouders gaat.
- Het kan ook dit studiejaar wel noodzakelijk zijn om versneld besluiten (adviesrecht of instemmingsrecht) te laten nemen door de ondernemingsraad, de studentenraad en, indien aanwezig, de ouderraad. Door mogelijk (snel) veranderende omstandigheden is het gewenst met een gepaste frequentie overleg te voeren over eventuele signalen of opmerkingen over het beleid die de raden en hun achterban hebben.
- In de WEB zijn geen termijnen gesteld over de besluitvorming van studenten- en ouderraden. In de reglementen kunnen eventueel wel afspraken worden gemaakt over instemmings- of adviestermijnen, of vergaderlocaties. Als het bestuur van mening is dat die afspraken vanwege de coronacrisis en de maatregelen die moeten worden genomen, niet meer goed werkbaar zijn, is het aan het bestuur om de studenten- en ouderraad een voorstel te doen voor (tijdelijke) aanpassing van het reglement. Belangrijk is wel dat alle voorwaarden die de WEB hieromtrent stelt, nageleefd worden (met name hoofdstuk 8a bevat de regels over medezeggenschap).
- Studentenraden hebben dus het recht om mee te praten over de coronamaatregelen die worden genomen door het bevoegd gezag. Volgens de WEB hebben zij instemmingsrecht op regels op het gebied van veiligheid, gezondheid en welzijn voor studenten en de wijze waarop de student informatie krijgt van de school over inhoud, planning en organisatie van het onderwijs en de examens en adviesrecht bij besluitvorming over de werkomstandigheden en voorzieningen voor studenten.
- Voor de ondernemingsraden gelden dezelfde principes: als de Wet op ondernemingsraden of het OR-reglement geen obstakels bevat, kan de besluitvorming worden versneld.
- **Studenten dienen door scholen te worden betrokken bij de uitwerking van het NPO. Voor besteding van middelen tijdens het lopende kalenderjaar bevelen we aan dit te doen door de inzet ervan te bespreken met de Studentenraad. De middelen voor het kalenderjaar 2022 worden toegevoegd aan de lumpsum van de instelling, en deze vallen daarmee onder reguliere regels rond instemmingsrecht van de medezeggenschap op de hoofdlijnen van de begroting.**

8.2 Extern toezicht

- De inspectiebezoeken zijn sinds studiejaar 2020-2021 in aangepaste vorm hervat. Het toezicht vindt zo veel mogelijk op afstand plaats en alleen waar nodig gebeurt dit op locatie van de school, met inachtneming van de maatregelen ter bestrijding van het coronavirus. Op de [website van de inspectie](#) treft u hierover de meest actuele informatie aan. Ook is meer informatie te vinden in het nieuwsbericht van 16 oktober 2020: het [nieuwsbericht](#).
- Mbo-besturen waar de Inspectie het huidige studiejaar een vierjaarlijks onderzoek uitvoert, behouden – alleen als de Inspectie geen (wezenlijke) risico's ziet – het voldoende oordeel op bestuursniveau op basis van het toezicht naar de Staat van de Instelling (toezicht van voor 2017) of een daaruit voortgekomen herstelonderzoek. Dit oordeel blijft gehandhaafd tot het vierjaarlijks onderzoek in de volgende cyclus (**het nieuwe onderzoekskader wordt naar verwachting van kracht op 1 augustus 2021**). Als er tussentijds toch risico's blijken te zijn, zal de Inspectie eerder contact leggen met het bestuur en zo nodig alsnog onderzoek doen. De Inspectie pakt in dat geval het toezicht op risicobesturen, en op risicoscholen en –opleidingen onverkort op. Daar kan dus onderzoek op locatie bij horen. Lees meer op: [Vierjaarlijks onderzoek bestuur en opleidingen mbo](#).
- De Inspectie houdt bij haar toezicht rekening met de richtlijnen in dit servicedocument.

- De inrichting van het toezicht op het vavo als gevolg van corona is te vinden op <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwijssectoren/middelbaar-beroepsonderwijs/onderzoeken-mbo/kwaliteitsgebied-onderwijsresultaten-mbo>.

8.3 Kwantitatieve monitor gevolgen coronacrisis

- Om zicht te krijgen op de gevolgen van de coronamaatregelen in het mbo is een monitor ingericht die de gevolgen kwantitatief in beeld brengt. Het ministerie van OCW, de MBO Raad, SBB en DUO brengen de gegevens vanuit verschillende bestaande bronnen samen om zo een cijfermatig inzicht te geven voor zowel het mbo-stelsel als geheel als waar nodig voor afzonderlijke mbo-scholen en regio's.
- Er wordt hierbij ingezoomd op de verschillende doelgroepen die het mbo kent: de instroom vanuit het voortgezet onderwijs, de mbo-studenten in het laatste jaar, de vavo, de doorstroom naar een hoger mbo-niveau en naar het hbo, jongeren in een kwetsbare positie, de instroom in het post-initiële onderwijs en op het onderwijspersoneel.
- Door JOB en in samenwerking met de vakbonden, de beroepsvereniging en de leraren-community is en wordt aanvullend onderzoek uitgezet om zicht te krijgen op het welzijn en de ervaringen van de mbo-studenten en -docenten.
- Ook voor de uitvoering van het NPO zal sprake zijn van monitoring. Hoe deze monitoring er uit komt te zien, zal op een later moment bekend worden gemaakt. Het beperken van administratieve lasten is daarbij een aandachtspunt.

Nadere duiding van het bovenstaande is te vinden op de websites van de MBO Raad, de NRTO en het Kennispunt MBO Onderwijs & Examinering: <https://onderwijsenexaminering.nl/>. Vragen die betrekking hebben op de arbeidsrelatie tussen onderwijspersoneel en de mbo-school zijn in kaart gebracht en uitgewerkt in een FAQ-overzicht op de website van werkgevers (MBO Raad) en werknemersorganisaties (AOB, CNV Onderwijs, FNV Overheid, UnieNFTO).

Relevante informatie:

- Informatie algemeen: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/veelgestelde-vragen-over-coronavirus-en-het-onderwijs>
- Servicedocument praktijkovereenkomst: <https://www.mboraad.nl/publicaties/servicedocument-praktijkovereenkomst-2019-2020>
- Mogelijkheden voor leren op afstand in het mbo: <https://mbo.lesopafstand.nl>.
- Informatie over studiefinanciering: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/middelbaar-beroepsonderwijs/vraag-en-antwoord>
- Aanvullende vragen zijn uitgewerkt in diverse FAQ op de website van de MBO Raad: <https://www.mboraad.nl/corona-faq>
- Op de website van de kennispunt MBO Onderwijs en Examinering staat aanvullende informatie over de uitwerking van afspraken in dit servicedocument: <https://onderwijsenexaminering.nl/>
- Aanvullende vragen over arbeidsrechtelijke zaken voor personeel zijn te vinden op de website van AOB: <https://www.aob.nl/nieuws/veelgestelde-vragen-van-onderwijspersoneel-over-het-coronavirus/> en CNV: <https://onderwijs.cnvconnectief.nl/corona-werk/>
- Inspectie van het Onderwijs: <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/vragen-en-antwoorden/informatie-over-coronavirus-en-het-onderwijs>
- Handreiking intake toelating en plaatsing nieuwkomers zonder geldig Nederlands diploma in het MBO: <https://onderwijsenexaminering.nl/publicaties/handreiking-intake-toelating-en-plaatsing-nieuwkomers-zonder-geldig-nederlands-diploma-in-het-mbo/>
- De activiteitenplanning op www.examenbladmbo.nl voor de verlengde afnameperiodes: <https://www.examenbladmbo.nl/afnameperiode/afnameperiode-2019-2020-5/2019-2020>
- De site van de Inspectie: <https://www.onderwijsinspectie.nl/>